

Protokoll fört vid pleniföredragning

Regeringskansliet
Allmänna byrån, Rk1c

Närvarande
KS, MP, CG, IZ, JJ

Frånvarande
AH, AZ

Justerat

Ordförande
Lantråd
Katrin Sjögren

Föredragande
Minister
Camilla Gunell

Protokollförelse
Senior rättssakkunnig
Niclas Slotte

Nr 3

Ålandsarbetsgruppens betänkande med
förslag till lag om ändring av
självstyrelselagen för Åland.
ÅLR 2024/765
5 Rk1c

Beslöt tillskriva justitieministeriet gällande Ålands positioner i ärendet enligt **Bilaga 1, Rk1c24P03**.

Nr 4

Redogörelse över självstyrelsepolitiska
frågor enligt 36 § Arbetsordningen för
Ålands lagting.
ÅLR 2024/2048
6 Rk1c

Landskapsregeringen beslöt överlämna en skriftlig redogörelse över självstyrelsepolitiska
frågor till lagtinget i enlighet med **Bilaga 2, Rk1c24P03**.

Hänvisning
Betänkande från Ålandsarbetsgruppen med förslag till lag
om ändring av självstyrelselagen för Åland

Justitieministeriet
Kirjaamo.om@gov.fi
Janina-groop-bondestam@gov.fi

Kontaktperson
Senior rättssakkunnig Niclas Slotte

Ärende

Ålands landskapsregerings positioner gällande förslaget från Ålandsarbetsgruppen med förslag till lag om ändring av självstyrelselagen för Åland

Landskapsregeringen konstaterar nödvändigheten i att trygga ålänningarnas grundläggande fri- och rättigheter. Självstyrelsemyndigheterna är därför beredda att medverka till och ansvara för att skapa en rättsgrund för uppgifter som nu ligger inom rikets lagstiftningsbehörighet. Det är av yttersta vikt att även ålänningars grundläggande fri- och rättigheter tryggas efter rikets välfärdsreform.

Bakgrund

Den 25 januari 2024 överlämnade den s.k. Byggingruppen ett delbetänkande till justitieministeriet där det föreslås följande:

- Lagstiftningsbehörigheten om administrativa ingrepp i den personliga friheten, som hänför sig till rättsområden inom landskapet Ålands lagstiftningsbehörighet, överförs från rikets behörighet till landskapet. Det gäller främst hälso- och sjukvård och socialvård.
- Förvaltningsbehörigheten i fråga om bekämpning av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur samt giftbekämpning ändras så att den motsvarar uppgiftsfördelningen mellan de behöriga myndigheterna i landskapet Åland och riket. Dessutom ska man se till att hälso- och sjukvården på Åland har tillräckliga befogenheter när den sköter andra uppgifter enligt rikslagstiftningen. En närmare uppgiftsfördelning mellan landskapet och myndigheterna i riket konkretiseras för Ålands del genom överenskommelseförordningar.
- Den nuvarande bestämmelsen om hörande av landskapet ska utvecklas i samband med de lagförslag som är särskilt viktiga för landskapet Åland.

Landskapsregeringens positioner

Administrativa ingrepp i den personliga friheten

Landskapsregeringen konstaterar inledningsvis att förslaget om att den lagstiftningsbehörighet som gäller hälso- och sjukvård samt socialvård och som gäller administrativa ingrepp i den personliga friheten skulle överföras från riket till landskapet Åland i grunden är positivt. Den rättsliga och samhällsliga utvecklingen medför att behörighetsfördelningens ändamålsenlighet bör omvärderas. De administrativa ingreppen är nära sammanknutna med åländsk lagstiftningsbehörighet inom vården. För att dessa befogenheter ska kunna integreras i åländsk lagstiftning och för att trygga dessa samhällstjänster på svenska, förutsätts en överföring av lagstiftningsbehörighet för de administrativa ingreppen i den personliga friheten inom de rättsområden som redan hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Landskapsregeringen stödjer därför förslaget under förutsättning att avräkningsgrunden samtidigt justeras för att finansiera de utgifter som rättsområdet medför för självstyrelsen.

Bekämpning av smittsamma sjukdomar

Landskapsregeringen kan acceptera en kompromiss där 30 § 9 punkten i självstyrelselagen ändras så att den nuvarande uppgiftsfördelningen mellan landskapet Åland och riket på området för smittskydd, sådan den utvecklats över tid, föreskrivas närmare genom överenskommelseförordning. Detta förutsätter dock att parterna kommer överens om formulering av berörda överenskommelseförordningar, inklusive ett avtal om kostnaderna för handhavandet av uppgifterna. Utgående från erfarenheterna från Covid-19-pandemin och vikten av att åtminstone åtgärder inom smittskydd för människor är anpassade till åländsk lagstiftning och förhållandena på Åland samt görs på svenska så är en förutsättning även att landskapsregeringen i enlighet med nuvarande lydelse i 30 § 9 punkten självstyrelselagen på Åland fortsättningsvis sköter motsvarande uppgifter som social- och hälsovårdsministeriet i riket.

Framställning och användning av gifter

Enligt förslaget ska 30 § 8 punkten i självstyrelselagen ändras så att denna inte mera hänvisar till de uppgifter som gäller framställning och användning av gifter. Begreppet gifter är föråldrat och bestämmelsen avviker delvis från hur rikets lagstiftningsbehörighet har avfattats i 27 § 30 punkten självstyrelselagen. Fördelningen av förvaltningsbehörighet mellan landskapet Åland och riket kan omfördelas genom överenskommelseförordning. Landskapsregeringen uppfattar förslaget som närmast tekniskt och stödjer förslaget.

Hörande och samråd vid beredningen av lagstiftning

I betänkandet föreslås att när lagstiftning som har särskild betydelse för Åland och som bereds vid statsrådet eller lagstiftning som har särskild betydelse för riket och som bereds vid Ålands landskapsregering ska vara föremål för samråd och information mellan parterna. I sammanhanget bör dock påpekas om den åländska lagstiftningen, strukturen på Åland

eller upplägget blir annorlunda än i riket är helt naturligt och syftet med självstyrelsen är just att utforma lagstiftningen utgående från åländska förhållanden.

Vikten av att Åland likt övriga aktörer i Finland får ersättning för att utföra befintliga uppgifter, ändrade uppgifter och nya uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet

Nu gällande självstyrelselag saknar ett system eller en struktur för hur självstyrelsemyndigheterna och de åländska kommunerna likt andra aktörer i Finland får ersättning för befintliga uppgifter, ändrade uppgifter och nya uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet. Vid den fortsatta beredningen av en ny självstyrelselag för Åland och vid beredningen av rikslagstiftning är det därför ytterst viktigt att de ekonomiska konsekvenserna även på Åland utreds och ersätts när det kommer till uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet.

Landskapsregerings slutkommentarer

Landskapsregeringen har efter samråd med Ålands lagtings självstyrelsepolitiska nämnd formulerat ovanstående positioner. Landskapsregeringen betonar vikten av att finansieringsfrågorna får en lösning för att Ålands lagting ska kunna omfatta ett förslag till ändring av självstyrelselagen för Åland. Likaså är det viktigt att grundstrukturen för instrumentet med överenskommelseförordningar inte ändras och att den fortsatta beredningen sker i nära samarbete mellan justitieministeriet och landskapsregeringen. Landskapsregeringen förutsätter också att den fortsatta reformen av självstyrelselagen fortsätter så att självstyrelselagens förhållande till Finlands grundlag och de språkliga rättigheterna på Åland förstärks.

Lantråd

Katrin Sjögren

Minister

Camilla Gunell

FÖR KÄNNEDOM: Ålandsminister Anna-Kajsa Ikonen

Ålands lagting, självstyrelsepolitiska nämnden

Riksdagsledamot Mats Löfström

Landshövding Marine Holm-Johansson

Sveriges generalkonsul på Åland Karl-Olof Andersson

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
2. Frågor inom regeringskansliets förvaltningsområde	4
2.1. Självstyrelselagsrevisionen	4
2.2. Relationerna Finland – Åland	6
2.3. Svenska språket och rikets lagstiftningsprocesser	7
2.3.3. Språkrådet	8
2.5. Näringsrätt och jordförvärv	8
2.6. Ålands polismyndighet	10
2.7. Ålands demilitarisering och neutralisering samt säkerhetsläget i Östersjön	11
2.8. Fartygsbesök och överflygningar	15
2.9. Samarbetsgruppen med försvarsministeriet	16
2.10. Ålandsexemplet	16
2.11. Civil beredskap	17
3. Frågor inom finansavdelningens förvaltningsområde	19
3.1. Det ekonomiska systemet	19
3.2. Särskilt bidrag/Tillskott under exceptionella förhållanden	20
3.3. Skattegränsen	20
3.4. Tillfällig skatt på vinster inom elbranschen och sektorn för fossila bränslen	22
3.5. Samarbetsgrupp med finansministeriet	22
4. Frågor inom social- och miljöavdelningens förvaltningsområde	23
5. Frågor inom utbildnings- och kulturavdelningens förvaltningsområde	28
5.1. Studieadministrativa system	28
5.2. AxQF – en åländsk del i EQF	28
5.3. Det svenska högskoleprovet på Åland	29
5.4. Ersättning till de åländska kommunerna	29
5.5. Praktisk tjänstgöring för psykologer (PTP) på Åland	30
5.6. Specialiseringsutbildning till allmän läkare	30
5.7. Söktjänsten Finna	30

5.8. UNESCO.....	30
5.9. Arkivväsendet och e-arkiv.....	31
6. Frågor inom infrastrukturavdelningens förvaltningsområde.....	31
6.1. Nationalitetsmärke på registerskyltar.....	31
6.2. Sjöfartens införlivande i EU:s utsläppshandelssystem.....	32

1. Inledning

Landskapsregeringen konstaterar att det gångna året fortsatt präglats av många stora utmaningar. Kriget i Ukraina och en ny säkerhetspolitisk verklighet präglar Ålands omgivning. Den höga arbetsbelastningen vid landskapsregeringen har fortsatt även under år 2023, varvid vissa frågor tvingats bli nedprioriterade. I riket pågår många reformer som på olika sätt påverkar självstyrelsen samtidigt som arbetet i Ålandsarbetsgruppen avseende förändringar i självstyrelselagen för Åland pågår parallellt.

Under det gångna året har kontakterna mellan riket och landskapet breddats inte minst med hjälp av Ålands representation i Helsingfors. Nya kontaktgrupper på tjänstemannanivå har därtill skapats. Trots detta är det många gånger svårt att föra förutsättningslösa diskussioner om hur man skulle kunna lösa olika frågor. Landskapsregeringen avser därför att i nära samarbete med Ålandsministern och den politiska ledningen i Helsingfors föra närmare diskussioner om hur samarbetet och dialogen mellan Helsingfors och Mariehamn kunde utvecklas. I detta sammanhang är det även viktigt att i ljuset av den av statsrådet antagna Ålandsstrategin klargör den finländska regeringens syn på utvecklingen av den åländska självstyrelsen och sin politik i förhållande till Åland.

Nedan redogör landskapsregeringen för de självstyrelsepolitiska frågorna av väsentlig natur utgående från vart frågorna huvudsakligen hör utgående från landskapsregeringens organisation.

2. Frågor inom regeringskansliets förvaltningsområde

2.1. Självstyrelselagsrevisionen

Den 24 mars 2023 tillsattes den s.k. Bygglingsgruppen med justitierådet Gustav Bygglin som ordförande för att förbereda den fortsatta beredningen av propositionen för Ålands självstyrelse och utarbeta ett förslag till skyndsam ändring av nuvarande självstyrelselag för Åland. Arbetsgruppen har till mandat att dels fortsätta beredningen i syfte att utveckla och modernisera självstyrelsesystemet dels utarbeta ett förslag för skyndsam ändring av nuvarande självstyrelselag.

Den 25 januari 2024 överlämnade den s.k. Byggingruppen ett delbetänkande där det föreslås att:

- Den lagstiftningsbehörighet som gäller hälso- och sjukvård och socialvård och som gäller administrativa ingrepp i den personliga friheten överförs från riket till landskapet.
- Förvaltningsbehörigheten i fråga om bekämpning av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur samt giftbekämpning ändras så att den motsvarar uppgiftsfördelningen mellan de behöriga myndigheterna i landskapet Åland och riket. Dessutom ska man se till att hälso- och sjukvården på Åland har tillräckliga befogenheter när den sköter andra uppgifter enligt rikslagstiftningen. En närmare uppgiftsfördelning mellan landskapet och myndigheterna i riket konkretiseras för Ålands del genom överenskommelseförordningar.
- Den nuvarande bestämmelsen om hörande av landskapet ska utvecklas i samband med de lagförslag som är särskilt viktiga för landskapet.

Arbetet med överenskommelseförordningarna pågår och det återstår ännu att komma överens om innehållet i dessa. För landskapsregeringens del är det viktigt att de förvaltningsuppgifter som landskapet sköter åt rikets myndigheter finansieras av staten och att den lagstiftningsbehörighet som föreslås överförd från riket till landskapet likaså finansieras av staten. Det är därtill viktigt att landskapets myndigheter inte utan överenskommelse kan påföras nya eller utvidgade förvaltningsuppgifter. Tyvärr har det inte gått att överenskomma om finansieringsfrågorna i arbetsgruppen.

Arbetet har nu gått vidare och arbetsgruppen håller nu på med att i förberedande syfte bedöma och utreda frågor som är väsentliga för reformen av Ålands självstyrelselag. Arbetsgruppen ser inledningsvis över självstyrelselagens förhållande till Finlands grundlag, med beaktande av att stiftandet av grundlagen inte skulle innebära någon ändring av Ålands ställning. Men även frågor gällande språk, utnämning av landshövding samt behörighetsfördelning under undantagsförhållanden kommer att bedömas.

Landskapsregeringen bedömer att rättsutvecklingen i kombination med de ofta komplicerade förhandlingarna med riket gör att revisionsarbetet bör vara en kontinuerlig process som stegvis uppdaterar, utvecklar och moderniserar självstyrelsesystemet.

Ett framgångsrikt arbete med revidering av självstyrelselagen kräver nära samarbete med berörda avdelningar vid landskapsregeringen, lagberedningen och regeringskansliet inklusive Ålands representation i Helsingfors. Arbetet är således resurskrävande. Förutom det interna arbetet inom landskapsregeringen involveras även lagtinget i processen

eftersom det är viktigt att landskapsregeringen för en nära dialog med lagtingets självstyrelsepolitiska nämnd, för förankring och mandat.

2.2. Relationerna Finland – Åland

Möjligheten till svenskspråkig dialog samt att landskapsregeringen kopplas in i tillräckligt tidigt skede av en process så att det finns faktiska möjligheter att påverka processen i ett ärende som hör till rikets behörighet är grundläggande förutsättningar för ett fungerande självstyrelsesystem. Särskild uppmärksamhet behöver därför fästas vid att en dialog gällande aktuella lagstiftningsförslag kan åstadkommas i god tid samt att material i dessa finns tillgängligt på svenska så tidigt som möjligt i processen. Tyvärr har detta brustit under året och situationen är fortsatt problematisk.

Ett ökande problem i diskussionerna mellan självstyrelsen och statens representanter är skillnaden i synen på Åland och hur Ålands självstyrelse kan och bör utvecklas. I samband med olika riksreformer där rikets myndigheter har behov av självstyrelsemyndigheterna uppfattas det från rikets sida närmast som självklart att landskapsregeringen eller dess underlydande myndigheter ska utföra dessa uppgifter. Däremot verkar det allt tydligare att statens representanter i allt högre utsträckning förbiser bakgrunden till självstyrelsen. Det här har successivt under årens lopp kommit allt tydligare fram tex i synen på grundlagens förhållande till självstyrelselagen (en syn som nyligen tydligt kom fram i näringsrättsärendet, se nedan). Sammantaget har detta lett till en situation där självstyrelseutvecklingen stagnerar. Detta är en utveckling som inte är hållbar på sikt.

För att öka och förbättra kontakterna samt för att bättre kunna informera om självstyrelsens behov i fråga om finansiering och utveckling har landskapsregeringen på olika sätt försökt öka kontakterna både på tjänstemannaplanet och på det politiska planet.

Ålands representation i Helsingfors har under året starkt bidragit till att öka kontakter och kontaktytor mellan Helsingfors och Mariehamn. Verksamhetens syfte är att verka proaktivt inom de politikområden som ligger inom både riksdagens och lagtingets lagstiftningsbehörighet. Därutöver syftar verksamheten till att skapa och upprätthålla goda relationer mellan Åland och övriga Finland samt verka för hög kännedom om och positiv attityd till Åland hos såväl beslutsfattare som opinionsbildare. Arbetet vid representationen ligger väl i linje med den av statsrådet antagna strategin för Åland. Därtill har kontakterna på tjänstemannanivå förbättrats mellan ministerierna och landskapsregeringen under året bl a genom införande av fler gemensamma kontaktgrupper mellan ministerierna och landskapsregeringen. Vidare genomfördes en sk Ålandsakademi under hösten 2023 där framförallt de Ålandsansvariga kontaktpersonerna vid ministerierna men också andra tjänstemän inom statsförvaltningen som konkret

arbetar med frågor som berör Åland fick tillfälle att under två dagar besöka Åland och lära sig mer om självstyrelsen, det åländska samhället samt vår historia. Ett motsvarande väldigt lyckat besök för åländska tjänstemän genomfördes även i Helsingfors under våren 2023.

I januari 2024 bjöds ett stort antal kontaktpersoner vid ministerierna samt andra för Åland betydelsefulla personer vilka på olika sätt är viktiga för relationsbyggandet mellan Helsingfors och Mariehamn till en mottagning för vilken talmannen och lantrådet stod värdar biträdda av ett antal lagtingsledamöter, ministrar och tjänstemän från Åland. Efter mottagningen bjöds gästerna till en föreställning av filmen Stormskärs Maja ackompanjerat av Vanda symfoniorkester med musik komponerad av Lauri Porra. Landskapsregeringen uppfattar att verksamheten vid representationen nu fungerar mycket väl och att Ålands representation i Helsingfors tagits väl emot bland såväl de olika aktörerna i Helsingfors som lagtingets partier. Landskapsregeringen har därför förlängt förordnandet för Ålands representant i Helsingfors för resterande del av innevarande mandatperiod.

Landskapsregeringen konstaterar att särskilt justitieministeriet, så som systemet idag är uppbyggt, har en central roll vad gäller säkerställande av Ålandskunskapen och att bevaka att rikslagstiftningen uppgörs i enlighet med självstyrelselagens behörighetsfördelning.

Landskapsregeringen betonar även betydelsen av kontakter mellan lagtinget och riksdagen samt mellan partierna i riksdagen och lagtinget. Landskapsregeringen konstaterar även att ett fungerande samarbete kräver fungerande kommunikationer så att fysiska möten underlättas. Digitala möten är viktiga men kan inte ersätta fysiska möten. Landskapsregeringen arbetar därför även med att förbättra kommunikationerna mellan Helsingfors och Mariehamn.

Den 7 mars besökte Ålandsminister Anna-Kaisa Ikonen Åland och träffar representanter för självstyrelsen. Syftet är att bekanta sig med den nya landskapsregeringen och de politiska frågor som är aktuella, däribland arbetet med självstyrelserevisionen. Avsikten var även att förbereda inför den Aftonskola som ska hållas mellan Ålands landskapsregering och den finländska regeringen i början av april.

2.3. Svenska språket och rikets lagstiftningsprocesser

Det finns en fortsatt problematik kring bristande material på svenska, korta utlåtandetider och att tiden mellan riksdagens behandling och ikraftträdande av aktuell lagstiftning är mycket kort. Sammantaget försvårar detta möjligheten till bedömningar av behoven av lagstiftningsåtgärder inom ramen för åländsk lagstiftningsbehörighet.

Enligt 38 § i självstyrelselagen för Åland ska skrivelser och andra handlingar som utväxlas mellan landskapsmyndigheterna och statens myndigheter avfattas på svenska. Under 2023 konstateras att då utlåtande har begärts av landskapsregeringen har regeringens propositioner i några fall endast haft en mindre del översatt till svenska och vissa delar har saknats såsom till exempel detaljmotiveringar. Avsaknad av delar av en proposition på svenska har medfört att landskapsregeringen har haft svårt att kunna bilda sig en heltäckande uppfattning i utlåtandena och landskapsregeringen har därmed inte heller kunnat ge alla för Åland eventuella relevanta synpunkter.

Det har även vid något tillfälle hänt att begäran om utlåtande inte tillställts landskapsregeringen trots att det enligt 33 § i självstyrelselag (1991:71) för Åland i fråga om föreskrifter som har särskild betydelse för landskapet Åland ska utlåtande inhämtas av Ålands landskapsregering innan forskriften utfärdas.

Landskapsregeringen betonar att den ökande digitaliseringen innebär stora utmaningar för säkerställandet av det svenska språket eftersom de system som riket tar i bruk ofta är finskspråkiga vilket försvårar anslutningar till åländska system och tillämpning av rikets system på Åland. Landskapsregeringen konstaterar dock att kostnaden för att bygga tvåspråkiga system är försumbar om man planerar för det från början. Landskapsregeringen avser att återkomma till detta vid senare tillfälle.

2.3.3. Språkrådet

Under år 2023 höll språkrådet två möten. Språkrådet har under året bla fört en diskussion med justitiekansler Tuomas Pöysti gällande de språkliga bristerna i kommunikationen mellan landskapsregeringen och statsrådet och diskuterat revideringen av den nordiska språkdeklarationen.

2.5. Näringsrätt och jordförvärv

Landskapsregeringen tillsatte den 25 februari 2020 en arbetsgrupp med uppdrag att utreda behovet av en modernisering av närings- och jordförvärvsrätten samt att utarbeta ett förslag till moderniserad lagstiftning. Som stöd för arbetsgruppens arbete tillsattes i september 2020 en parlamentarisk referensgrupp med medlemmar från samtliga lagtingspartier. Den 14 januari 2021 överlämnade arbetsgruppen ett första delbetänkande om en modernisering av näringsrättslagstiftningen. Arbetsgruppen överlämnade ett andra delbetänkande om modernisering av jordförvärvslagstiftningen den 18 november 2021.

Ett lagförslag om en ny landskapslag om näringsrätt och näringstillstånd överlämnades till lagtinget i december 2021. Lagtinget antog lagen i april 2022. Under lagstiftningskontrollen av landskapslagen begärdes utlåtanden från Ålandsdelegationen och Högsta domstolen. HD ansåg i sitt utlåtande att de centrala bestämmelserna i lagen om det svenska språket skulle förordas förfalla med hänvisning till att bestämmelserna stod i uppenbar konflikt med EU-rätten. Republikens president valde under hösten 2022 att förordna att vissa av lagens bestämmelser skulle förfalla i enlighet med det som framförts i HD:s utlåtande. Landskapsregeringen beslöt efter republikens presidents beslut att det inte var möjligt att sätta i kraft lagen eftersom de centrala bestämmelserna förordats förfalla.

I slutet av december 2022 anmälde landskapsregeringen ett nytt utkast till landskapslag om näringsrätt och näringstillstånd till EU-kommissionen i enlighet med artiklarna 15.7 och 39.5 i tjänstedirektivet. Enligt artikel 15.7 ska kommissionen inom tre månader från mottagandet av en anmälan undersöka om de nya kraven är förenliga med gemenskapsrätten och vid behov fatta ett beslut om att begära att medlemsstaten i fråga ska avstå från att anta dem eller upphäva dem. Kommissionen fattade inte något beslut gällande de anmälda bestämmelserna och framförde inte heller några andra invändningar inom dessa tre månader. Därefter ställde landskapsregeringen en uttrycklig fråga till kommissionen som bekräftade per mejl att den inte har några kommentarer eller invändningar till den anmälda åtgärden.

I maj 2023 överlämnade landskapsregeringen ett nytt lagförslag till lagtinget (i enlighet med det utkast som skickades till kommissionen) innehållande en ny landskapslag om näringsrätt och näringstillstånd. Samtidigt överlämnades ett lagförslag om en ny landskapslag om jordförvävrätt och jordförvärvstillstånd. Lagtinget antog i september 2023 de bägge lagförslagen med kvalificerad majoritet.

I samband med lagstiftningskontrollen kom Högsta domstolen i januari 2024 med sina utlåtanden om de av lagtinget antagna lagarna. Högsta domstolen hade endast mindre invändningar mot landskapslagen om jordförvävrätt och jordförvärvstillstånd gällande möjligheten att utföra inspektioner och dess förhållande till hemfriden. Åter igen hade dock Högsta domstolen omfattande invändningar mot landskapslagen om näringsrätt och näringstillstånd. Högsta domstolen ansåg att bestämmelserna om det svenska språket i näringsutövningen stod i uppenbar konflikt med EU-rätten samt till vissa delar även med den i grundlagen angivna näringsfriheten. Efter Högsta domstolens utlåtande skickade lagtingets självstyrelsepolitiska nämnd en skrivelse till republikens president där Ålands ståndpunkter rörande Högsta domstolens slutsatser framfördes. Den 26 januari 2024

beslöt republikens president att fälla de bestämmelser i de båda lagarna som Högsta domstolen ansett problematiska.

Landskapsregeringen konstaterar att Högsta domstolens utlåtande visar på att förståelsen för självstyrelsens grunder till viss del gått förlorad. Den åländska självstyrelsen är i grunden en minoritetslösning som är avsedd att skydda det svenska språket på Åland. Att Högsta domstolen kan anse att språkbestämmelser som har genomförts i andra EU medlemsstater skulle strida mot EU-rätten är anmärkningsvärt. Likaså är det ytterst oroande att Högsta domstolen anser att landskapet inte skulle kunna lagstifta om de språkkrav som anses behövliga för att det åländska näringslivet ska kunna fungera på svenska. Det har visat sig att viljan att ge ålänningarna service på svenska inte är en självklarhet bland vissa finländska företag som etablerat sig på Åland, varför denna fråga är av stor praktisk betydelse för att själva grundtanken med autonomi ska kunna uppfyllas.

Då den nya grundlagen kom uttryckte landskapsmyndigheterna oro över hur grundlagen skulle påverka självstyrelsen medan man från rikets sida hävdade att självstyrelsen inte skulle påverkas.

2.6. Ålands polismyndighet

Internationellt sett är det ovanligt att en autonomi har behörighet över polisiära frågor. Ålands polismyndighet är ur detta perspektiv unik. Att allmän ordning och säkerhet är en åländsk behörighet skiljer sig från lösningarna i andra autonoma områden och avvikelser från normen stärks ytterligare av att Ålands polismyndighet sköter rikets polisuppgifter i enlighet med Republikens presidents förordning om polisförvaltningen i landskapet Åland (56/2020).

Utvecklingen inom tre specifika områden är fortfarande viktiga att fokusera på:

1. Digitaliseringen av samhället innebär att brott som kan riktas mot Åland eller åländska intressen ökar. Denna typ av kriminalitet är oberoende av plats och tid och innebär något av ett paradigmskifte inom den polisiära verksamhetsmiljön. Samtidigt skiljer sig Sveriges kriminalitets- och säkerhetssituation märkbart från den säkerhetsuppfattning som råder i landskapet. I takt med att den negativa säkerhetssituationen i Sverige sprider sig kommer även landskapets säkerhets- och kriminalitetssituation att påverkas.
 2. Följderna av rikets förvaltningsreformer och särdragen i utvecklingen i riket har ökat skillnaderna mellan rikets och Ålands polisförvaltningar vilket synliggjorts de
-

senaste åren. Utvecklingsmöjligheterna och volymfördelarna, framför allt när det gäller resurser, skiljer sig allt tydligare i en förvaltning med koncernstora enheter och centraliserade lösningar i förhållande till Ålands polismyndighets personal- och myndighetens övriga resurser. Vikten av att följa och vid behov tillsammans med riket utveckla överenskommelseförordningen (ÅFS 2020/34) stärks av utvecklingen i riket, parallellt med beaktande av Ålands polismyndighets begränsade möjligheter till ökade resurser. Utmaningarna har bland annat lett till att myndigheten inom ut alarmeringsverksamheten (Alarmcentralen) närmast sig Sverige för att söka alternativa lösningar för skapandet av nästa ut alarmeringssystem. Arbetet med att lyfta kunskapen i riket om Ålands särdrag och parternas utmaningar med att efterleva den ansvarsfördelning som följer av överenskommelseförordningen har kontinuerligt lyfts i diskussionerna med främst inrikesministeriet.

3. Digitaliseringsutvecklingen är väldigt kostsam. Polisförvaltningens effektivisering och utveckling sker främst inom datasystem och annan teknisk utrustning. När kostnadsstrukturen inom förvaltningen till största delen utgörs av personalresurser innebär digitaliseringsutvecklingen ofrånkomliga kostnadsökningar.

Samhällsutvecklingen fortsätter att ställa nya krav på Ålands polismyndighet som ökar kostnadstrycket. Trots den ekonomiska belastning som den ökade digitaliseringen påför polismyndigheten har myndigheten genom överenskommelseförordningen (ÅFS 2020/34) undvikit alla strukturella stödkostnader som krävs för att möjliggöra polisverksamheten. Myndighetens småskalighet begränsar även i vilken utsträckning förvaltningen själv klarar av att sköta de olika stödfunktionerna varför myndighetens framtida prioriterade behov ligger primärt i att säkra att överenskommelseförordnings ansvarsfördelning efterföljs och sekundärt i att överenskommelseförordningen utvecklas tillsammans med riket för att motsvara framtidens utmaningar.

2.7. Ålands demilitarisering och neutralisering samt säkerhetsläget i Östersjön

Den allvarliga säkerhetspolitiska situationen som rått under de senaste åren har tyvärr ytterligare försämrats den senaste tiden. Samtidigt har det blivit svårare att förutse händelseutvecklingen. Både Sverige och Finland gör dock bedömningen att risken för ett väpnat angrepp är låg. Dessutom har både Ryssland och västländerna ökat den militära aktiviteten i närområdet.

Den 4 april 2023 blev Finland medlem av Nato, vilket inte påverkar Ålands demilitariserade och neutraliserade status. Målet att bibehålla Ålands särställning ifrågasattes inte vid förhandlingarna om ett finländskt Natomedlemskap. Under anslutningsförhandlingarna lyfte utrikesminister Pekka Haavisto upp Ålands status i sitt inledningsanförande och konstaterade att Finland fortsätter respektera de internationella avtal de är bundna av och att det inte hindrar Finland från att ansluta sig till Nato. Inga invändningar mot detta framfördes under förhandlingarna. Utrikesministerns uttalande om Åland fördes in i protokollet till anslutningsavtal som förvaras i Natos arkiv. Utrikesministern rapporterade även om det här i ett brev som skickades till lantrådet efter att förhandlingarna genomförts. Efter anslutningsförhandlingarna skickade även utrikesministeriet diplomatiska noter till ambassaderna för signatärerna av 1921 och 1940 års fördrag där man informerade dem om att Ålands status inte kommer att förändras i och med Finlands inträde i Nato.

Natos uppgift är att garantera medlemsländernas frihet och säkerhet med politiska och militära medel.

Resiliensen har fått en central roll i Nato när det gäller att svara på utmaningarna i den föränderliga säkerhetsmiljön. I enlighet med artikel 3 i nordatlantiska fördraget ansvarar Natos medlemmar för att stärka den civila beredskapen vilket avser icke-militära beredskaps- och förberedelseåtgärder samt den nationella resiliensen. Nato ställer upp gemensamma mål för medlemsstaterna. Tyngdpunkten i Natos beredskapsarbete har övergått till att stärka resiliensen hos Natos medlemsstater. I Nato omfattar den civila beredskapen tre kärnfunktioner: tryggnad av funktioner med koppling till statsledningens förmåga att fatta beslut, tryggnad av samhällets vitala funktioner och stöd för det militära försvaret.

Avtalet om Finlands anslutning till Nordatlantiska fördragsorganisationen (Nato) sändes inte till Ålands lagting för bifall. I regeringens proposition om Finlands anslutning till Nato (RP 315/2022) konstaterades att Natoavtalet inte berör områden som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet och att lagtingets bifall kan inhämtas i ett senare skede om det skulle visa sig finnas behov av det. Landskapsregeringen konstaterar att detta innebär att landskapet inom sin lagstiftningsbehörighet i dagsläget inte är bundet av de förpliktelser som följer av Natofördraget. Landskapsregeringen konstaterar dock att frågan om huruvida avtalets samtliga bestämmelser är tillämpliga i landskapet Åland i sig saknar konkret betydelse, eftersom landskapet Åland är demilitariserat och neutraliserat. Även om det i fråga om Natos arbete rörande resiliens inte skulle finnas frågor som hör till landskapets lagstiftningsbehörighet finns ett behov av att i praktiken säkra resiliensen

även på Åland. Därmed är det av vikt att landskapet i samarbete med berörda riksmyndigheter kommer överens om hur resiliensen på Åland ska säkras.

Rysslands anfällskrig mot Ukraina utgör ett brott mot tidigare säkerhetsordning där acceptans för staters suveränitet rådde. De samlade åtgärderna från EU och Nato mot Ryssland med anledning av Rysslands anfällskrig mot Ukraina kommer sannolikt att även fortsättningsvis leda till motreaktioner.

Det har under det gångna året blivit tydligt att i dagsläget måste även det åländska samhället vara förberett på att det kan ske cyberangrepp, politiska påverkanskampanjer eller sabotage mot infrastruktur både på land och på havsbotten. Lagtings- och kommunalvalet 2023 utsattes för en cyberattack som riktade sig mot den officiella resultatsidan valresultat.ax samt åländska medier. I samband med att resultatet från den preliminära rösträkningen skulle presenteras gick det inte att nå flera åländska mediers hemsidor till följd av olika överbelastningsattacker. Även valresultat.ax utsattes för en överbelastningsattack som dock kunde avväjas så att störningar aldrig uppstod. Genomförandet av valet var aldrig i fara eftersom valresultat.ax endast används för att snabbt förmedla ett preliminärt valresultat till allmänheten, hemsidan används exempelvis inte för slutgiltig rösträkning. Det är ändå allvarligt att den här typen av attacker riktas mot de allmänna valen som utgör demokratins grundbult. Förutom den överbelastningsattack som riktade in sig mot resultatrapporteringen från de åländska valen har mer kortvariga attacker riktade mot landskapsregeringens och lagtingets IT-system förekommit. Då denna typ av attacker allvarligt stör verksamheten, arbetar landskapsregeringen kontinuerligt med att ta i bruk mer utvecklade tekniska skyddsmekanismer. I den övriga hotbilden ingår nätfiske samt utpressningsprogram (cryptolockers), även här utvecklas de tekniska skyddsmekanismerna, utbildningsinsatser är i detta sammanhang också essentiella.

Åland har en central position i Östersjön. Från Åland kan man kontrollera sjötrafiken och även lufttrafiken. Av den orsaken är Åland fortsättningsvis av strategisk betydelse. Diskussionerna om Ålands demilitarisering och neutralisering samt om Rysslands konsulat på Åland har varit intensiva under året, vilket inte är oväntat med tanke på det försämrade säkerhetspolitiska läget. I tider av säkerhetspolitisk oro brukar en debatt om Ålands särställning alltid att uppkomma. Det har förts en livlig diskussion i medierna om huruvida ryska konsulatet på Åland borde stängas och huruvida Ålands demilitarisering borde avskaffas eller förändras till sitt innehåll. Frågorna har även diskuterats i samband med valet till Finlands riksdag våren 2023 och i presidentvalskampanjen inför presidentvalet 2024. Dessutom startades ett medborgarinitiativ till Finlands riksdag den 4 april 2023 om att stänga ryska konsulatet i Mariehamn. Medborgarinitiativet överlämnades till riksdagen

den 9 november 2023 (MI 7/2023rd). Riksdagens vice talman konstaterade i plenum att medborgarinitiativet inte uppfyller de krav som ställs i grundlagen eftersom medborgarinitiativet inte innehöll ett lagförslag eller ett förslag om att lagberedning ska inledas och initiativet togs därför inte upp till behandling i riksdagen.

Bland annat med anledning av de livliga diskussionerna om Ålands särställning beställde republikens president en juridisk utredning av utrikesministeriet rörande Ålands folkrättsliga ställning och de folkrättsliga aspekter som gäller Rysslands konsulat i Mariehamn (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165259>). I utredningen klargörs Ålands särställning ur juridisk synvinkel: Överenskommelserna om demilitariseringen av Åland bildar ett långvarigt avtalsarrangemang som upprepade gånger bekräftats i statspraxis. Av särskild betydelse är att Ålands särställning har bekräftats efter världskrigen och efter andra viktiga politiska förändringar såsom EU-medlemskapet och Natomedlemskapet. Ålands folkrättsliga särställning anses också grunda sig på regional europeisk sedvanerätt. Det är värt att beakta att de sedvanerättsliga förpliktelseerna skulle förbli i kraft även om 1921 års konvention skulle sägas upp. I utredningen kommer man dessutom fram till att traktaträtten i nuläget inte erbjuder ett rättsligt säkert och obestridligt sätt att säga upp eller suspendera artikel 3 i Moskvafördraget som gäller Rysslands rätt till ett konsulat på Åland.

Republikens president Sauli Niinistö hänvisade i sitt tal den 3 november 2023 vid öppnandet av lagtingets sessionsperiod 2023-2024 till utrikesministeriets pågående utredning. Han framhöll dessutom att "Ålands demilitarisering och neutralisering har en tydlig folkrättslig grund och den bygger inte bara på internationella fördrag, utan också på europeisk sedvanerätt."

Landskapsregeringens ståndpunkt är att Ålands demilitarisering och neutralisering utgör en stabiliserande faktor i Östersjön, vilket är av särskild betydelse mot bakgrund av den rådande säkerhetspolitiska situationen. Landskapsregeringen anser att det är viktigt att det fortsättningsvis säkerställs att ingen förändring sker beträffande Ålands särställning, även mot bakgrund av att förändringar i inställningen till internationella avtal verkar ske hos stormakterna. Landskapsregeringen anser att det är ytterst viktigt att värna den internationella rätten. Internationella avtal bildar hela grunden för ett fungerande samarbete mellan stater. Landskapsregeringen utgår från att Finland vidblir sin tidigare linje och fortsättningsvis säkerställer att någon förändring av de internationella avtal som reglerar Ålands demilitarisering och neutralisering inte görs heller med anledning av Sveriges Nato-medlemskap eller andra framtida förändringar av säkerhetsläget i Östersjön. Att i dagens läge börja förändra Ålands särställning skulle riskera medföra ytterligare instabilitet i säkerhetsläget i Östersjön. Detta gäller såväl förändringar av de

internationella avtalen i sig som den tolkningspraxis rörande avtalens innehåll som finns i dag.

Landskapsregeringen håller sig fortlöpande uppdaterad om det säkerhetspolitiska läget och verkar kontinuerligt för att demilitariseringen och neutraliseringen ska respekteras i alla sammanhang. Samarbetet mellan landskapsregeringen och utrikesministeriet, som är det ministerium som har ansvaret för Ålands särställning, är utmärkt och det pågår en kontinuerlig dialog i dessa frågor. Likaså fungerar samarbetet med försvarsministeriet utmärkt.

Landskapsregeringen understryker även att informationssäkerheten, i takt med en alltmer uppkopplad och digitaliserad värld, utgör betydande utmaningar för skyddet av kritisk infrastruktur och personuppgifter. Som ett resultat av detta har landskapet stött på växande administrativa bördor och ekonomiska påfrestningar. Dessa konsekvenser beror främst på behovet av att införa avancerade säkerhetssystem och ständigt uppdatera befintliga system för att förebygga cyberhot och dataintrång. Denna utveckling, där säkerhetsåtgärder blir en allt större del av organisationers kostnadsstruktur, kräver avsevärda investeringar inte bara i teknisk utrustning utan också i kompetensutveckling av personalen.

2.8. Fartygsbesök och överflygningar

Årligen genomför marinen planerade fartygsbesök i åländska vatten. Under 2023 fick Åland meddelande om sammanlagt 31 fartygsbesök. Landstigning skedde vid 8 besök. Landskapsregeringen har inte uppgifter om att något fartygsbesök skulle bero på att handräckning begärts. De årliga möten som hålls mellan företrädare för marinen, lagtinget och landskapsregeringen är betydelsefulla eftersom de ger möjlighet att regelbundet utbyta information samt föra diskussioner om aktuella frågor dessa möten borde av den anledningen fortgå.

Tabell fartygsbesök:

År	Totalt antal	Landstigning	Handräckning
2010	26	8	
2011	28	11	
2012	14	11	
2013	18	6	
2014	19	5	
2015	12	3	
2016 ⁽¹⁾	27	9	1
2017	29	6	1
2018	37	11	
2019	30	8	1
2020	31	9	7
2021	27	7	2
2022	32	7	
2023	31	8	

2.9. Samarbetsgruppen med försvarsministeriet

Samarbetsgruppen mellan försvarsministeriets- och landskapsregeringens tjänstemän har under 2023 haft 2 fysiska möten och 1 distansmöten. Kontakterna på tjänstemannanivå mellan försvarsministeriet och landskapsregeringen är goda och dialogen fortgår kontinuerligt även vid sidan av samarbetsgruppens möten i frågor av gemensamt intresse.

2.10. Ålandsexemplet

Kontaktgruppen mellan utrikesministeriet och landskapsregeringen har till syfte att utveckla och öka Ålandsexemplet användning i internationella sammanhang samt att utveckla och utöka informationen om samt kontakterna till Åland. Kontaktgruppen har under år 2023 haft 3 möten. I enlighet med verksamhetsplanen har temamöten hållits. Kontaktgruppen har tidigare betonat vikten av närmare kontakter med andra avdelningar och enheter vid utrikesministeriet och bjuder därför kontinuerligt in nyckelpersoner från olika avdelningar och enheter att delta vid ett möte för information och diskussion kring aktuella frågor. Under året har det säkerhetspolitiska läget och konsekvenserna av

Finlands Natomedlemskap samt Natos resiliensarbete diskuterats. Kontaktgruppen har även fått information om utrikesministeriets center för fredsmedling och Finlands OSSE ordförandeskap 2025. Kontakterna på tjänstemannanivå mellan utrikesministeriet och landskapsregeringen är goda och dialogen fortgår kontinuerligt även vid sidan av kontaktgruppens möten i frågor av gemensamt intresse.

2.11. Civil beredskap

Beredskapen på Åland är integrerad i den dagliga verksamheten, där samma aktörer som agerar under normala förhållanden behåller sina ansvarsområden vid höjd beredskap eller undantagstillstånd.

Samarbetet mellan landskapets och rikets myndigheter regleras i förordning (2000:80) om skötseln i landskapet Åland av förberedande uppgifter för undantagsförhållanden. Samrådsdelegationen för beredskapsfrågor leds av landshövdingen och lantrådet och involverar både landskapets och rikets myndigheter. Försörjningsberedskapen samordnas av samrådsdelegationen tillsammans med försörjningsberedskapscentralen och samrådsdelegationen har tillsatt beredskapsarbetsgrupper för olika sektorer. Beredskapsplaneringen involverar myndigheter och samhällsviktiga företag för att säkerställa verksamhetens kontinuitet i olika situationer. Landskapsregeringen har tillsatt en arbetsgrupp för samordning av beredskapsfrågor som kommer att inleda sitt arbete i början av året.

Åland har länge varit indelat i två räddningsområden, Mariehamns räddningsverk och räddningsområde Ålands landskommuner. Under en lång tid har det gjorts olika försök att slå samman dessa till ett men tidigare försök har inte lyckats. Under det senaste året togs gemensamma steg mot en samordning och samtliga kommuner har godkänt den nya räddningsmyndigheten. Samordningen av räddningsområdena har varit ett prioriterat område för landskapsregeringen och det är glädjande att konstatera att den nya myndigheten inleder sitt arbete den första april 2024. Detta stärker den civila beredskapen på Åland. I budgeten finns anslag för att ta fram en gemensam räddningsplan för Åland.

Samarbetsgruppen med inrikesministeriet har haft två fysiska möten under året. Många viktiga frågor har lyfts och diskuterats i gruppen. Det är viktigt att knyta personliga kontakter men arbetet med att uppnå konkreta resultat går långsamt.

Samarbete med Uppsala län i Sverige involverar kärnkraftsfrågor, övningar, veckovisa telefonkonferenser samt deltagande i den årliga krisberedskapskonferensen i syfte att stärka beredskapen.

Sammanfattningsvis satsar landskapsregeringen på den civila beredskapen med samarbete mellan olika myndigheter och sektorer för att säkerställa samhällets funktion vid olika typer av hot och störningar. Det pekas även på utmaningar och utvecklingsbehov för att stärka beredskapen ytterligare.

Landskapsregeringen konstaterar att trots de initiativ som tagits och de utlåtanden som skickats kring behovet av en gemensam arbetsgrupp om Ålands särställning i samband med förnyandet av beredskapslagstiftningen i Finland har riket inte ännu tillsatt en sådan arbetsgrupp. För att få en fungerande struktur och klarhet i vilken myndighet som ska fatta vilka beslut under undantagsförhållanden har landskapsregeringen även påtalat behovet av en reglering i självstyrelselagen och uppdaterade överenskommelseförordningar på området. Landskapsregeringen har också, utan gehör från riket, påtalat behovet av dessa tre parallella processer koordineras.

2.12. Hagasamarbetet

Åland strävar efter att delta i Hagasamarbetet och är aktivt inom Nordiska rådets satsningar på civil beredskap. För att undvika dubbelarbete hänvisar ofta Nordiska ministerrådet det praktiska samarbetet gällande civil beredskap till Hagasamarbetet och det är således av stor vikt att Åland även skulle vara medlem i Hagasamarbetet eller inneha observatörsstatus. Diskussionen om deltagande i Hagasamarbetet har aktivt förts med inrikesministeriet men har inte hittills lett till något resultat. En tjänsteman från Åland inbjöds av inrikesministeriet att delta i "Nordic executive course", en kurs gällande det civila beredskapsarbetet i Norden. Kursen arrangerades av den svenska Myndigheten för samhällsskydd och beredskap i Visby. Även vid detta tillfälle lyftes frågan om åländskt deltagande i Hagasamarbetet.

2.13. Samarbetet med gränsbevakningsväsendet

De uppgifter som utförs av gränsbevakningen är av stor vikt för det åländska samhället och samarbetet mellan gränsbevakningen och de åländska myndigheterna är gott. Kriget i Ukraina och den ökade närvaron av militärfartyg i Östersjöregionen har ökat på betydelsen av en noggrann och yrkeskunnig gränsövervakning. Sanktioner riktade mot Ryssland har resulterat i en så kallad skuggflotta som trafikerar Östersjön, vars ändamål är att kringgå sanktionerna och transportera olja och övriga produkter från Ryssland. Olika angrepp på kritisk infrastruktur har inträffat på Finlands territorialhav. Dessa faktorer har höjt på riskerna för sjö- och miljöolyckor samt olika former av hybridpåverkan.

Gränsbevakningsväsendet har haft en stor roll i tryggheten av den territoriella integriteten och den maritima säkerheten i Finland och på Åland. På Åland har Gränsbevakningens

personalmängd stigit med ca 15% från 2022, vilket har resulterat i intensifierad övervakning och höjd beredskap för att ingripa vid olika störningssituationer. Samarbetet och informationsutbytet mellan myndigheterna har varit aktivt och övningar för att förbättra förmågor har regelbundet arrangerats. Gränsbevakningens utrustning på Åland har förnyats genom nya båtar och bilar. Dessa förbättrar Gränsbevakningens kapacitet att i alla förhållanden utföra sina lagstadgade uppgifter i hela det åländska landskapet. Gränsbevakningen på Åland har ett nära samarbete med den svenska kustbevakningen och personalutbyten samt gemensamma övervakningsoperationer har arrangerats på Ålands hav. Det bilaterala samarbetet inkluderar även utbyte av lokala lägesbilder, vilket resulterar i en högre och noggrannare förmåga att reagera på olika fenomen.

Det årliga mötet mellan gränsbevakningens ledning och landskapsmyndigheterna hölls den 8 september 2023 i Helsingfors. Vid mötet utbyttes information och aktuella frågor diskuterades. Mötena är av stor vikt för bägge parter.

Landskapsregeringen och inrikesministeriets gränsbevakningsavdelning har under året gemensamt arbetat med en ändring av överenskommelseförordningen gällande bekämpning av miljöskador. Under hösten överfördes det gemensamma förslaget till justitieministeriet.

3. Frågor inom finansavdelningens förvaltningsområde

3.1. Det ekonomiska systemet

Enligt 48 § i självstyrelselagen gör finansministeriet och landskapsregeringen minst vart tredje år en bedömning av om det finns grunder enligt 47 § 2–4 mom. Självstyrelselagen för Åland (ÅFS 1991/71) att ändra avräkningsgrunden och ger sitt förslag till Ålandsdelegationen. Under år 2023 har arbetet med att ta fram underlagsmaterial inför bedömningen inletts. En arbetsgrupp tillsattes den 28.11.2023 med uppdrag att:

- utreda och analysera om det under perioden 1 januari 2021 – 31 december 2023 gjorts sådana förändringar som uppfyller kriterierna för ändring av avräkningsgrunden som regleras i självstyrelselagens 47§ 2-4 mom.
- tillsammans med finansministeriet överenskomma, formulera, förankra och till Ålandsdelegationen överlämna eventuellt förslag till ändring av

avräkningsgrunden, alternativt i händelse av att parterna inte kan enas om ett gemensamt förslag,

- formulera, förankra och till Ålandsdelegationen överlämna landskapsregeringens förslag till ändring av avräkningsgrunden

Det första bedömningsmötet hölls den 5 december 2023. Under 2024 har hittills ytterligare tre interna bedömningsmöten samt ett bedömningsmöte tillsammans med finansministeriet hållits. Gruppens arbete ska vara slutfört den 31 mars 2024.

Nu gällande självstyrelselag saknar ett system eller en struktur för hur självstyrelsemyndigheterna och de åländska kommunerna liksom andra aktörer i Finland får ersättning för befintliga uppgifter, ändrade uppgifter och nya uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet. Vid den fortsatta beredningen av en ny självstyrelselag för Åland och vid beredningen av rikslagstiftning är det därför ytterst viktigt att de ekonomiska konsekvenserna även på Åland utreds och ersätts när det kommer till uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet. Det här har även varit en fråga som diskuterats med Ålandsminister Ikonen samt inom ramen för den sk Bygglinarbetsgruppen.

3.2. Särskilt bidrag/Tillskott under exceptionella förhållanden

I december 2022 anhöll landskapsregeringen om ett tillskott under exceptionella förhållanden enligt 51 § självstyrelselagen med anledning av Covid-19-pandemins inverkan år 2021 uppgående till 6 110 177 euro. En ändring av självstyrelselagen år 2020 medförde en ändring av begreppet särskilt bidrag till tillskott under exceptionella förhållanden, men innehållet i lagrummet har inte ändrats. Ålandsdelegationens beslut gällande 2022 års anhållan gavs den 15.5.2023 och innebar att landskapsregeringens anhållan förkastades i sin helhet. Motiveringen till detta är att Ålandsdelegationen anser att det 2021 inte längre förelåg sådana väsentliga rubbningar av samhällsekonomin som särskilt drabbade landskapet på det sätt som självstyrelselagens 51§ 1 mom. 1 punkten avser.

3.3. Skattegränsen

Uppsägning av avtal mellan Tullverket, Mälardalsregionen (SE) och Ålands tulldistrikt (FIN) avseende gränstullsarbete

I mars 2023 meddelade Tullen sin avsikt att säga upp avtalet mellan Tullverket, Mälardalsregionen (SE) och Ålands tulldistrikt (FIN) avseende gränstullsarbete. Avtalet, som undertecknades år 2001, var ett resultat av att Ålands landskapsregering (dåvarande Ålands landskapsstyrelse) och det åländska näringslivet önskat förenklingar av

tullproceduren gällande varor som transporteras mellan Åland och Sverige. Avtalet omfattade tullklarering och sedvanlig tullövervakning och innebar i korthet att den finska tullmyndigheten på Åland utför tullklarering för varor som transporteras mellan Åland och Sverige. För genomförandet av tullklareringen har den svenska tullmyndigheten ansvarat för att låta installera nödvändig datateknik hos Ålands tulldistrikt.

Avtalet sades enligt den finska tullmyndigheten upp i samförstånd med Tullverket den 29 juni 2023. Det huvudsakliga skälet till uppsägningen uppges av den finska tullmyndigheten vara att alla utbyten av uppgifter mellan tullmyndigheter och mellan ekonomiska aktörer och tullmyndigheter enligt artikel 6 i tullkodex ska ske med hjälp av elektronisk databehandlingsteknik. Utöver detta angav den finska tullmyndigheten också att antalet aktiva kunder som använde den kostnadsfria servicen var få och de minskade personalresurserna vid Ålands tullkontor som orsaker till uppsägningen.

När avtalet sades upp hade den svenska tullmyndigheten inte information om vilka konsekvenser uppsägningen skulle ha för de åländska företagen, eftersom deras förtullningssystem var under uppbyggnad. I slutet av 2023 kunde Tullverket informera om de nya tullförfarandena i handeln med Sverige och Ålands näringsliv kunde följaktligen bilda sig en uppfattning av konsekvenserna för de åländska företagen. Enligt landskapsregeringen finns det en stor risk för ökade administrativa kostnader för både åländska och svenska företag till följd av de uppsägningen av avtalet om gränstullsarbete. Landskapsregeringen arbetar vidare med frågan i samarbete med Ålands Näringsliv under 2024.

Unionens tullreform

Kommissionen antog den 17 maj 2023 ett tullreformpaket i syfte att reformera unionens centrala tullagstiftning. Reformen innehåller bland annat ett förslag till förordning om fastställande av en tullkodex och Europeiska unionens tullbyrå (COM(2023) 258). En U-skrivelse gällande lagstiftningsförslagen bereddes vid finansministeriet. Landskapsregeringen har enligt 59 a § självstyrelselagen rätt att delta i beredningen vid statsrådet av Finlands ställningstaganden till beslut som fattas inom Europeiska unionen om saken har särskild betydelse för landskapet. Reformen av tullkodex har särskild betydelse för landskapet i och med Ålands ställning som särskilt skatteområde och landskapsregeringen deltog därmed i beredningen genom att lämna sitt ställningstagande. Landskapsregeringen betonade att det är synnerligen viktigt att den nya tullagstiftningen säkerställer smidighet i Ålands skattegränsförfaranden.

Kommissionens förslag och medlemsstaternas U-skrivelser behandlades i EU-ministerutskottets skriftliga förfarande i juli 2023. Behandlingen av förslaget pågår i Europeiska unionens råd. Landskapsregeringen avser att följa ärendet under 2024.

3.4. Tillfällig skatt på vinster inom elbranschen och sektorn för fossila bränslen

Ålands lagtings beslut om antagande av en landskapslag om tillfällig skatt på vinster inom elbranschen och sektorn för fossila bränslen granskades av högsta domstolen. I högsta domstolens utlåtande givet den 5 september 2023 (KKO-HD/877/2023) anfördes att den aktuella landskapslagen gäller en näringskatt i den mening som avses i 18 § 5 punkten självstyrelselagen som faller inom landskapets lagstiftningskompetens. Den 29 september 2023 meddelade republikens president slutligen att det inte föreligger något hinder för landskapslagen att träda i kraft.

Landskapsregeringen lämnade den 16 november 2023 ett lagförslag till lagtinget om att upphäva landskapslagen om tillfällig skatt på vinster inom elbranschen och sektorn för fossila bränslen vid samma tidpunkt som landskapslagen träder i kraft.

3.5. Samarbetsgrupp med finansministeriet

En kontaktgrupp tillsattes under 2023 mellan finansministeriet och landskapsregeringen och ett första möte hölls den 28 november 2023. Vid mötet behandlades främst aktuella frågor översiktligt som hör samman till olika framtida eller pågående lagstiftningsprojekt.

Finansministeriets statssekreterare/kanslichef är ordförande för den här gruppen som utgörs av företrädare för finansministeriet och landskapsregeringen. Kontaktpersonsgruppen ska bland annat agera samarbetsforum för frågor som gäller landskapet Ålands ekonomi, behandla lagstiftnings- och reformprojekt som kan ha konsekvenser för Åland, följa upp och utvärdera effekter av reformprojekt och diskutera andra aktuella frågor som kan underlätta samarbetet mellan finansministeriet och landskapsregeringen. Gruppen hade sitt första med den 28.11.2023 och kommer att sammanträda 2–3 gånger om året.

4. Frågor inom social- och miljöavdelningens förvaltningsområde

4.1. Utmaningar kopplade till omfattande nationella reformer

Landskapsregeringen fortsätter bevaka de ändringar som man på nationell nivå förbereder inom områden som angränsar till och påverkar socialvården och där Åland inte har lagstiftningsbehörighet. I riket har välfärdsområden övertagit ansvaret för bl.a. socialvården från och med 2023. Landskapsregeringen har bl.a. i ett otal utlåtanden påpekat de problem som uppstår p.g.a. att man i den lagstiftning som ändrats/införts och som utgör riksbehörighet inte beaktat att Åland inte omfattas av reformen. Trots detta kvarstår många av de problem man lyft. Det här kräver fortsättningsvis mycket resurser som skulle behövas för utveckling inom ramen för åländsk lagstiftningsbehörighet.

De brister och oklarheter som tidigare konstaterats vid genomgång av de ändringar som har antagits av riksdagen i lagstiftning rörande hälso- och sjukvård och som enligt landskapsregeringen behöver åtgärdas för att lagstiftningen som avsetts ska kunna tillämpas på Åland, har ännu inte åtgärdats.

Som följd av att välfärdsområden infördes 1.1.2023 uppstod det en problematisk situation där Ålands polismyndighet och myndigheten Ålands hälso- och sjukvård saknade en tydlig rättslig grund att inom rikets lagstiftningsbehörighet utföra vissa myndighetsuppgifter. Eftersom den rättsliga grunden för dessa uppgifter ansågs vara oklar avhjälptes situationen genom att ett antal läkare vid ÅHS får förordnande från statens ämbetsverk på Åland för att utföra tjänsteuppgifter inom mentalvårdslagstiftningen. Detta ansågs vara en tillfällig lösning men det finns ännu inte någon permanent lösning på hur situationen ska lösas.

Lag om smittsamma sjukdomar (FFS 1227/2016, smittskyddslagen)

Enligt 18 § 12 punkten i självstyrelselagen har landskapet lagstiftningsbehörighet i fråga om hälso- och sjukvården, bortsett från de undantag som avses i 27 § 24, 29 och 30 punkten i samma lag. Till dessa undantag hör smittsamma sjukdomar hos människor enligt 27 § 29 punkten. Eftersom smittsamma sjukdomar hos människor hör till rikets lagstiftningsbehörighet tillämpas lagen om smittsamma sjukdomar (1227/2016) också på Åland. Enligt 30 § 9 punkten i självstyrelselagen ska de uppgifter som enligt lagstiftningen om bekämpande av smittsamma sjukdomar hos människor ankommer på en riksmyndighet eller på kommunerna i landskapet skötas av landskapsregeringen eller av någon annan myndighet som anges i landskapslag.

Välfärdsområdena inledde sin verksamhet i huvudsak från ingången av år 2023 och dessa har inte beaktats i 30 § 9 punkten i självstyrelselagen. Grundlagsutskottets har fäst uppmärksamhet vid att välfärdsområdesreformen haft en effekt på bestämmelsen. I samband med ändring av lagen om smittsamma sjukdomar, som föranleddes av välfärdsreformen, fogades en övergångsbestämmelse till lagen. Syftet med denna övergångsbestämmelse var att myndigheterna i landskapet Åland fortsättningsvis är behöriga att sköta förvaltningsuppgifterna. Grundlagsutskottet betonade att det arrangemang som grundar sig på övergångsbestämmelsen bör vara kortvarigt (GrUU 72/2022 rd). En omformulering av lagrummet i 30 § 9 punkten i självstyrelselagen är aktuell under reformen för en ny Ålands självstyrelselag.

Lagstiftningsprojekt gällande totalreform av smittskyddslagen

I riket påbörjades i slutet av 2023 ett lagstiftningsprojekt gällande en totalreform av smittskyddslagen. Landskapsregeringen utnämnde på begäran av Social- och hälsovårdsministeriet en representant samt ersättare till styrgruppen för beredning av lagstiftningsprojektet. Syftet med projektet är att utveckla och effektivisera bekämpningen av smittsamma sjukdomar samt att tillgodose verksamhetsfältets behov bland annat för att förtydliga befogenheter, förskriva om tillräckliga och rättidiga metoder för bekämpning av smittsamma sjukdomar. Styrgruppens mandatperiod är 1.11.2023-31.5.2026.

Landskapsregeringen anser att det är av största vikt att delta i arbetet med lagstiftningsprojektet för totalreformen av smittskyddslagen då Åland har förvaltningsbehörighet gällande smittskyddet. Utformning av smittskyddslagen har betydelse för eventuella framtida överenskommelseförordningar eller eventuella ändringar i självstyrelselagen.

4.2. Flerkanalsfinansieringen

En ministerarbetsgrupp för social- och hälsovård i riksregeringen antog under riksregeringens förra mandatperiod en färdplan för avveckling av flerkanalsfinansieringen. Åtgärderna i färdplanen var tänkta att genomföras stegvis och gällde ersättningar för vård och undersökning inom den privata sjukvården, reseersättningar, rehabilitering och läkemedel. Utvecklingen i riket har följts noga och under denna riksregerings mandatperiod kommer man inte generellt att fortsätta att avveckla flerkanalsfinansieringen förutom att finansieringsansvaret för ambulanstransporter planeras i sin helhet att överföras till välfärdsområdena. Detta i enlighet med förslaget som gavs av den parlamentariska arbetsgruppen för flerkanalsfinansiering. Om detta betyder att även kostnadsansvaret för de ersättningar som FPA idag betalar för ambulanstransporterna överflyttas till välfärdsområdena behöver landskapsregeringen agera så att FPA fortsatt på Åland ska stå för dessa kostnader.

4.3. Privat hälso- och sjukvård

Enligt 18 § 12 punkten i självstyrelselagen (1991:71) hör hälso- och sjukvård med de undantag som gäller i 27 § pt. 24, 29 och 30 punkten i självstyrelselagen till landskapets lagstiftningsbehörighet. Av 27 § 30 punkten framgår att behörigheten att vara verksam inom hälso- och sjukvården, mediciner och produkter av läkemedelstyp och narkotiska ämnen, är rikets behörighet. Den privata hälso- och sjukvården är inte nämnd i självstyrelselagen men det har enligt praxis sedan 1990-talet varit rikets lagstiftning gällande privat hälso- och sjukvård (FFS 152/1990) som varit gällande på Åland. År 2022 klargjorde Ålandsdelegationen i ett utlåtande per 21.07.2022 att privat hälso- och sjukvård är åländsk behörighet (Se Ålandsdelegationens utlåtande 21.7.2022 nr 32/22, s. 3.). I och med det startade processen med att stifta en åländsk lag om privat hälso- och sjukvård vilken färdigställdes hösten 2023 och beräknas träda i kraft under våren 2024. Efter en övergångsperiod kommer tillsynen över privat hälso- och sjukvård att överföras från landskapsregeringen till Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet (ÅMHM).

4.4. Kemikalielagstiftningen

Kemikalielagstiftningen har under de senaste decennierna vuxit i omfattning och styrs i stor utsträckning av EU-förordningar. De verkställande myndigheterna förutsätts ha tillgång till såväl expertis som teknisk utrustning och laboratorier. Förvaltningsuppgifterna har mångdubblats men också ändrat karaktär. Det är inte längre rimligt att landskapsregeringen upprätthåller alla de funktioner som kemikalielagstiftningen förutsätter. Redan år 2014 tog landskapsregeringen initiativ till en överenskommelseförordning genom vilken riksmyndigheter skulle sköta en del av förvaltningsuppgifterna för Ålands del. Någon överenskommelseförordning finns fortfarande inte på plats, men behovet är större än någonsin. Under arbetet med revideringen av nuvarande självstyrelselag avses frågan om förvaltningsbehörigheten att tas upp. Ett utkast till överenskommelseförordning har under 2023 diskuterats med berörda ministerier och myndigheter i riket.

4.5. Ny lag om miljöskadefond

En ny lag om miljöskadefond (FFS 1262/2022) kommer att träda i kraft år 2025. Samtidigt upphävs lagen om oljeskyddsfonden (FFS 1406/2004). Syftet är att utvidga och omvandla oljeskyddsfonden till en mer allmän miljöskadefond för att ersättning för olika typer av miljöskador ska kunna utgå i större utsträckning. Landskapsregeringen har deltagit aktivt i miljöministeriets beredning av den nya lagen. Samarbetet med ministeriet har fungerat bra och hänsyn till Ålands lagstiftningsbehörighet och landskapsregeringens synpunkter beaktats. Regleringen gällande avgifter och ersättning innebär att miljön på och kring landskapet Åland skyddas genom möjligheten till ersättning ur miljöskadefonden. Vad gäller uppbörd av miljöskadeavgift från åländska verksamhetsutövare faller under

lagtingets lagstiftningsbehörighet, vilket medför att åländsk lagstiftning krävs för att lagen om miljöskadefond ska bli fullt tillämplig på Åland. En s.k. blankettlag för uttagande av avgifter från åländska aktörer har förts till lagtinget. Landskapsregeringen förbereder en överenskommelseförordning i anslutning till blankettlagen. Samarbetet med myndigheter i riket som påverkas av överenskommelseförordningen är även etablerat.

4.6. Smitta hos husdjur

Landskapsregeringens målsättning är att förvaltningsbehörigheten inom området smittskydd hos husdjur ses över. Uppgifter som tillhör riksmyndigheter avses återföras till staten medan kommunala och vissa regionala uppgifter fortsatt kan handhas av Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet eller landskapsregeringen.

Lagstiftningen har under de senaste decennierna uppdaterats och samtidigt utökats. Området regleras i stor utsträckning i EU:s rättsakter. Förvaltningsbehörigheten avses bli reglerad genom revideringen av självstyrelselagen. Ett utkast till överenskommelseförordning på området smittosamma sjukdomar hos husdjur är under beredning. De områden som främst behöver omfördelas är de om beredskap i händelse av sjukdomsutbrott, möjligheten till att sätta in omfattande och skyndsamma åtgärder, internationell handel samt inte minst i frågor om ekonomiska ersättningar som landskapsregeringen saknar förutsättningar att förvalta. Jord- och skogsbruksministeriet har överlämnat ett förslag till överenskommelseförordning. Några beslut har ännu inte fattats i frågan.

4.7. Djurhållningsförbud

Under våren 2023 uppmärksammade media i Sverige att personer som meddelats djurförbud i Sverige kan flytta till Åland och fortsätta hålla djur. Det medförde diskussion om djurhållningsförbuds verkan mellan riket och Åland. Det uppmärksammades att samma sak som gäller mellan Sverige och Åland föreligger mellan riket och Åland, nämligen djurhållningsförbud som utdöms i riket gäller inte på Åland och vice versa. Miljöbyrån har skrivit en promemoria om problematiken kring rättsverkan och register mellan Åland och övriga Finland. Ett första möte tillsammans med justitieministeriet och jord-, och skogsbruksministeriet hölls i november 2023 och samarbetet fortsätter under år 2024.

4.8. Världshälsoorganisationen (WHO)

Landskapsregeringen har en pågående dialog med social- och hälsovårdsministeriet om associerat medlemskap i WHO. Som ett led i processen har landskapsregeringen varit del av den finska delegationens till WHO:s regionkommiteemöte i Tel Aviv 2022 samt

världshälsoförsamlingen i Geneve 2023 och kommer fortsätta delta i delegationen vid framtida WHO möten.

4.9. EU:s strategi för biologisk mångfald och den så kallade restaureringsförordningen

Landskapsregeringen för kontinuerlig dialog med miljöministeriet angående fördelningen av ansvaret i fråga om andelen av skyddade områden inom Åland och vad som hör till Ålands respektive ansvarsområde. Likaså har diskussioner förts om vilka åtaganden som berör Åland. Landskapsregeringen bedömer att detta på sikt kan bli en viktig självstyrelsepolitisk fråga.

Konstateras att till följd av att vissa arter och biotoper endast eller till största del förekommer på Åland, är skyddet och restaureringen av dessa Ålands ansvar. Det åländska havsområdet hyser också även för hela landet betydelsefulla arter och biotoper och Ålands andel av det finska havsområdet är av betydelse för uppnåendet av 30 % skyddade områden varav en tredjedel ska vara strikt skyddade fram till år 2030.

4.10. Producentansvar

Producentansvaret sköts främst genom rikets producentsammanslutningar för respektive producent. Även producentansvaret för förpackningar kommer troligtvis att skötas av någon av rikets producentsammanslutningar. Landskapsregeringen behöver i sin tillsyn av producentansvaret ha en dialog med NTM-centralen i Birkaland som är tillsynsmyndighet i riket.

4.11. Samarbetsgruppen med social- och hälsovårdsministeriet

Samarbetsgruppen mellan social- och hälsovårdsministeriet och avdelningen tillsattes i början av år 2023 och hade sitt första möte i Helsingfors i oktober. Bl.a. diskuterades det s.k. SOTE-100 lagpaketet och de brister som i rikslagstiftning uppkom i och med grundandet av välfärdsområden och enades om en övergripande plan för korrigerande av bristerna. Möten kommer att hållas två gånger per år och följande möte är i maj 2024 på Åland.

5. Frågor inom utbildnings- och kulturavdelningens förvaltningsområde

5.1. Studieadministrativa system

Arbete pågår för att de åländska eleverna och studerande effektivare ska få sina studiemeriter och avlagda examina in i de finländska nationella studieadministrativa systemen med dess register, i första hand Koski. Det gäller system som omfattar grundskoleutbildningen och gymnasieutbildningarna men även högskoleutbildningarna. Hanteringen av studieadministrativa uppgifter sköts i dagsläget i stor utsträckning på samma sätt som i riket då de åländska utbildningsanordnarna använder samma digitala studieadministrativa system som i riket. Däremot överförs dessa uppgifter inte till de finländska nationella studie- och examensregistren i och med att lagstiftning och överenskommelse med riksmyndigheterna om att Åland får ingå i de nationella registren saknas i dagsläget. Detta innebär ett stort merarbete för utbildningsanordnarna och även för de studerande som inte har tillgång till sina uppgifter samlat och i digital form.

För Åland ska kunna ingå i de nationella studie- och examensregistren krävs att det på Åland lagstiftas om att rikslagen om nationella studie- och examensregistren (FFS 884/2017) ska tillämpas på Åland med vissa mindre åländska anpassningar. Förvaltningsuppgifter som innebär att upprätthålla studie- och examensregistren behöver även överföras på riksmyndigheterna (Utbildningsstyrelsen och Undervisnings- och kulturministeriet) genom en överenskommelseförordning.

Kontakter med berörda riksmyndigheter har varit omfattande under 2023 för att få de tekniska, juridiska och administrativa frågorna klargjorda. En arbetsgrupp kommer under 2024 arbeta med processerna för att få allt utrett. Målsättningen är att Koski ska vara klart att ibruktagande vid de åländska antagningarna som görs våren 2025. Parallellt med Koski arbetas med ibruktagande av det studieadministrativa systemet Virta för högskoleutbildningarna.

5.2. AxQF – en åländsk del i EQF

EU:s europeiska referensram för kvalifikationer (European Qualifications Framework, EQF) är en gemensam europeisk modell för att beskriva kompetens. Modellen underlättar jämförandet mellan olika länders nationella utbildnings- och examenssystem. Referensramen har åtta kvalifikationsnivåer. EQF är kopplat till de nationella referensramarna för kvalifikationer (NQF). Åland har egen lagstiftningsbehörighet inom undervisning och därför kan inte Åland tillhöra Finlands NQF. Åland behöver därför en

egen NQF för att kunna skriva in EQF-nivån på åländska examensbevis och hjälpa både individer och organisationer förstå vilken kompetensnivå åländska examina tillhör. Ålands NQF föreslås heter AxQF och beskriver hur åländska examina placerar sig på EQF-skalan samt hur det åländska utbildningssystemet är uppbyggt. Under 2023 har arbetet fortskridit med att ta fram den rapport som ska beskriva hur EQF är implementerat på Åland genom AxQF. I det arbetet har utbildnings- och kulturministeriet samt utbildningsstyrelsen varit behjälpliga. EQF-AG (kommissionens rådgivande organ) är sedan det organ som godkänner rapporten och den åländska AxQF. När rapporten är godkänd publiceras den på kommissionens hemsidor så att olika länder och intressenter kan ta del av den och förstå det åländska utbildningssystemet. Arbetet med att färdigställa rapportarbetet och tillhörande lagstiftning fortsätter under 2024.

5.3. Det svenska högskoleprovet på Åland

Det svenska högskoleprovet är ett kunskapsprov vars resultat, likt betyg från studier på gymnasial nivå, kan användas som urvalsgrund vid antagning till svenska högskolor och universitet. Det har under många år funnits en möjlighet att skriva det svenska högskoleprovet på Åland men på grund av ny svensk lagstiftning som började gälla 1 juli 2023 är detta inte längre möjligt. Orsaken är kravet på ökade säkerhetskontroller i samband med provet, vilket enligt det svenska Universitets- och Högskolerådet (UHR) i nuläget omöjliggör genomförande av provet på Åland. Landskapsregering har under 2023 varit i kontakt med ansvariga svenska myndigheter och diskussionerna fortsätter för att hitta en lösning på frågan för att åter möjliggöra att provet kan genomföras på Åland.

5.4. Ersättning till de åländska kommunerna

Med anledning av Rysslands anfall mot Ukraina i februari 2022 sökte sig över 300 ukrainska medborgare till Åland och fick tillfälligt skydd på Åland enligt EU:s flyktingdirektiv under 2022. Kriget har fortsatt under hela 2023 och merparten av flyktingarna finns kvar på Åland. Vissa av flyktingarna har tagit möjligheten att efter ett år i landet registrera sig i en hemkommun på Åland medan andra fortsättningsvis är inskrivna i den flyktingförläggning som öppnade på Åland under 2022 även om de är boende i en åländsk kommun. Ukrainska barn har därmed varit inskrivna kommunernas barnomsorgs- och skolverksamheter under 2023.

Ersättningen till de åländska och finländska kommunerna för de ökade kostnaderna för de skol- och barnomsorgskostnader som kommunerna haft för de ukrainska barnen och som utlovades av den finska staten i ett tidigt skede har ännu inte verkställts. Då den ekonomiska kompensationen kanaliserades genom rikets statsandelssystem förbisågs de åländska kommunerna. Landskapsregeringen har även under 2023 vid ett flertal tillfällen

lyft frågan till olika ministerier i Finland utan att få något klagörande kring den utlovade ersättningen.

5.5. Praktisk tjänstgöring för psykologer (PTP) på Åland

Frågan om möjliggörande av praktisk tjänstgöring på Åland för svenskt utbildade psykologer togs upp med ansvarig finländsk minister 2022 men sakfrågan har inte avancerat under 2023.

5.6. Specialiseringsutbildning till allmän läkare

Landskapsregeringen tog upp ärendet med ansvarig finländsk minister 2022 men inte heller detta ärende har avancerat under 2023. Landskapsregeringens grundhållning är fortfarande att alla praktiska hinder för att kunna göra sin specialiseringsutbildning till allmänläkare vid Helsingfors universitet helt på svenska måste undanröjas.

5.7. Söktjänsten Finna

Diskussioner har under 2023 fortsatt att föras med undervisnings- och kulturministeriet samt nationalbiblioteket i Finland om förutsättningarna att ansluta de åländska museerna, biblioteken och Ålands landskapsarkiv till den nationella söktjänsten Finna. Det gäller de tekniska, juridiska och ekonomiska förutsättningarna. Genom Finna kan sedan de åländska samlingarna och materialen även bli sökbara via den europeiska söktjänsten Europeana.

5.8. UNESCO

Åland har tillägnats stor uppmärksamhet sedan inträdet som associerad medlem i Unesco 2021. Därför bjöds Åland in, som national kommission nummer 200 och nyaste medlemmen, i samband med national kommissionernas årliga möte under det 216:e styrelsemötet för världens samlade Unesco-medlemmar, till organisationens högkvarter i Paris. Åland lyfte i sitt tal vid mötet det goda samarbete med Finland i processen som ledde fram till medlemskapet, liksom Ålands speciella status och vikten av fredliga lösningar som en motvikt till krig och polarisering. Vid besöket i Paris träffade Åland ett antal andra nationalkommissioner och inflytelserika beslutsfattare inom UNESCO för att diskutera vidare fortsatt samarbete och ökad synlighet för Åland.

Finland har nu tillsammans med Åland två nationalkommissioner representerade i Unesco vilket ger dubbel synlighet. Viktiga frågor koordineras mellan de båda generalsekreterarna och deras kommissionerna. Inför viktiga möten bör även avstämningar med UM ske.

5.9. Arkivväsendet och e-arkiv

Enligt den åländska arkivlagstiftningen ska det material som skapas hos riksmyndigheterna men som hänför sig till Åland arkiveras i landskapet. I den analoga miljön är detta material lätt urskiljbart men i den digitala miljön finns det lagrat i samma databaser som rikets material eller som pappersutskrifter hos Ålands landskapsarkiv. Standarden för digital arkivering i riket är Säkhe2, vilket innebär att de system som byggs upp på rikssidan är förberedda för att exportera information i detta format, motsvarande gäller ett flertal av de system som används av en del åländska kommuner. Arbetet pågår inom landskapsregeringen för att finna en lösning för e-arkivfunktionen på Åland för elektroniskt material som är framtaget av både åländska och riksmyndigheter och som beaktar åländsk självstyrelsepolitisk lagstiftning. Som ett första steg handlar det närmast om att hitta en lösning som kan betecknas som mellanarkiv. Att ta fram ett elektroniskt arkiv för Åland, som är avsett för och uppfyller kraven på långtidsbevaring (slutarkiv) är dock ett omfattande och resurskrävande arbete. Det vore ändamålsenligt att kontakta berörda riksmyndigheter ytterligare och utreda i vilken utsträckning staten kan bidra till detta arbete.

6. Frågor inom infrastrukturavdelningens förvaltningsområde

6.1. Nationalitetsmärke på registerskyltar

Enligt artikel 37 i Konventionen om vägtrafik (den s.k. Wienkonventionen) från den 8 november 1968, ska på varje motorfordon i internationell trafik – förutom registreringsnummer – baktill visas nationalitetsmärke för den stat i vilken fordonet är registrerat. Nationalitetsmärket får placeras separat eller utgöra en del av registreringsskylten. Åland har behörighet när det gäller registerskyltar, fordonsregistret och vägtrafik. Åland har dock inget eget nationalitetsmärke, även om Åland har infört Wienkonventionens bestämmelser om nationalitetsmärke i 39 § landskapslagen (1993:19) om besiktning och registrering av fordon.

Landskapsregeringen har det senaste året och kommer framöver att fortsätta arbeta för att låta Finland notifiera till UNECE (FN-organet som har hand om Wienkonventionen) att Åland kan ta i bruk ett eget nationalitetsmärke för sina registerskyltar för fordon. Diskussioner förs med kommunikationsministeriet och med UNECE, den FN-organisation som har hand om Wienkonventionen. Planen är att under år 2024 rikta en formell begäran

till kommunikationsministeriet om att riket ska notifiera avtalsparterna för Wienkonventionen om ändring av nationalitetsmärke för Åland.

6.2. Sjöfartens införlivande i EU:s utsläppshandelssystem

Med anledning av den nationella beredningen av sjöfartens införlivande i den unionsomfattande utsläppshandeln (ingick i EU:s "fit for 55"-paket), så tillsattes en intern arbetsgrupp vid landskapsregeringen för att arbeta med de behörighetsfrågor som uppstår i samband med att sjöfarten ska införlivas i EU:s system med handel av utsläppsrätter genom ändringar i utsläppshandelsdirektivet. Arbetsgruppen avslutade sitt uppdrag 31.12.2023 med att avge ett betänkande om behörigheten med grund i de underlag som anskaffats under arbetsgruppens mandatperiod.

Den lagstiftning som för närvarande reglerar området på Åland är landskapslagen (ÅFS 2009:31) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om utsläppshandel samt landskapsförordning (ÅFS 2012:67) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om utsläppshandel. Närmare bestämmelser mellan riket och landskapet gällande fördelningen av utsläppsrätter och annan förvaltning föreskrivs genom överenskommelseförordning (ÅFS 2021:144 eller FFS 801/2021). Under året har Finlands riksdag antagit en ny utsläppshandelslag där ö-undantaget har införts. I regeringspropositionen redogörs för den åländska behörigheten för lagstiftningsområdet. Rikets nya utsläppshandelslag innebär att den äldre utsläppshandelslagstiftningen har upphört att gälla och landskapsregeringen arbetar nu i brådskande ordning med en ny blankettlagstiftning med målsättningen att sätta i kraft rikets nya utsläppshandelslag under år 2024. Även gällande landskapsförordning på området behöver upphävas. Gällande överenskommelseförordning (ÅFS 2021:144 eller FFS 801/2021) upphävs även den och en ny ska framarbetas fram med riket.

Riket har även verkställt bestämmelserna om ö-undantaget i rikets nya utsläppshandelslag (75 §) och anmält ö-undantaget till EU kommissionen i enlighet med utsläppshandelsdirektivets bestämmelser. Landskapsregeringen har under berednings- och hörandeskedet av den nya rikslagstiftningen om utsläppshandel framfört att ö-undantaget är ytterst viktigt för att hålla nere kostnadstrycket för person- och godstransporterna till och från Åland samt poängterat att med ett ö-undantag får de rederier med passagerartransporter inom handelssjöfarten som opererar på Åland tid att anpassa sin verksamhet och sitt tonnage till införandet av sjöfarten i utsläppshandeln och de strängare miljö- och utsläppskraven på handelssjöfartens bränsle.

Intäktsfördelning av auktionsintäkter riket-Åland

Intäkterna av auktioneringen av utsläppsrätter påverkas i samband med sjöfartens infogande i systemet då antalet rätter och aktörer ökar. Sjöfarten är en mycket stor del av den åländska näringen, och även av den finländska handelsjöfarten, och därmed anser landskapsregeringen att det även ska beaktas i intäktsfördelningen av auktionsintäkter mellan riket och Åland framöver.

Eftersom både utvecklingen av priset på utsläppsrätter och medlemsländernas andel av antalet utsläppsrätter som auktioneras ut är förenade med betydande osäkerhetsfaktorer, är också uppskattningen av framtida statens auktionsintäkter mycket osäkert. Om intäkterna från auktioneringen av utsläppsrätter styrs till EU:s egna medel, minskar det nationella inflödet avsevärt. Sett ur nationen Finlands perspektiv förväntas sjöfarten utgöra cirka 10 procent av de nationella intäkterna men då sjöfarten är en mycket stor del av den åländska näringen anser landskapsregeringen att sjöfartens införlivande i utsläppshandelssystemet ska beaktas i intäktsfördelningen mellan riket och Åland samt att gällande överenskommelseförordning på området behöver revideras.

Landskapsregeringen anser att intäkterna från utsläppsauktionerna gällande den sjöfart med Åland som hemort ska tillfalla Åland, dock så att ö-undantag och den andel som går till EU beaktas. Landskapsregeringen anser att intäktsfördelningen mellan riket och Åland ska göras före eventuella prioriteringar om användningsändamål för intäkterna i riket. De auktionsintäkter som tillfaller Åland används till de ändamål som nämns i direktivet. Infogandet av sjöfarten är en ändring av utsläppshandelssystemet som medför betydande konsekvenser för det åländska samhället. Enligt 59b§ i självstyrelselagen ska Åland och riket överenskomma om en lämplig fördelningsgrund för intäkter från auktioner som hänför sig till utsläppshandelssystemet.